

DIN ÎNSEMNĂRILE PROFESORULUI GHEORGHE CANTACUZINO (1900-1977)
VI. SIMPOZIONUL DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE ROMÂNNO-SOVIETIC
DIN 26-29 DECEMBRIE 1958

George Trohani

Rezumat

Autorul continuă prezentarea notelor luate de Gheorghe Cantacuzino (născut la 6 martie 1900 și decedat la 21 septembrie 1977) cu prilejul diverselor manifestări științifice.

De această dată este vorba despre simpozionul româno-sovietic de istorie și arheologie, desfășurat între 26-29 decembrie 1958. Comunicările și discuțiile au făcut referire la probleme ale istoriei și arheologiei de la Dunărea de Jos, între secolele III-XV, dar a fost dezbătută și chestiunea bastarnilor de dinaintea erei creștine.

Résumé: Des notes du professeur Georges Cantacuzène (1900-1977). VI. Le symposium d'histoire et d'archéologie roumaino-soviétique du 26-29 décembre 1958.

Nous continuons la présentation des notes prises pendant divers manifestations scientifiques par le professeur Georges Cantacuzène, né le 6 mars 1900 et décédé le 21 septembre 1977.

Il s'agit d'un symposium d'histoire et d'archéologie roumain-soviétique tenu à Bucarest, à l'Institut d'Archéologie les 26-29 décembre 1958. Les communications font référence aux problèmes concernant l'histoire et l'archéologie des IIIème-XVème siècles au Bas Danube, y compris les bastarnes d'avant l'ère chrétienne.

Cuvinte cheie: Gheorghe Cantacuzino, bastarni, goți, slavi, limba și poporul român

Mots clefs: Georges Cantacuzène, bastarnes, goths, slaves, langue et peuple roumain.

INTRODUCERE

Anii 1956-1960. Suntem după retragerea trupelor sovietice din România, dar și după înfrângerea revoltei populare din Ungaria. Procesele politice, în special împotriva intelectualilor, sunt fără sfârșit. Propaganda materialist-ateistă este în floare.

În aceste condiții, în zilele de 26-29 decembrie 1958, la Institutul de Arheologie din București s-a desfășurat un *Simpozion de istorie și arheologie româno-sovietic*. Tematica caută a dezbate probleme comune legate de zona carpato-dunăreană luată în sens larg – cu excepția preistoriei – dar în special privind problema slavă. Din partea română participă reprezentanții de seamă ai arheologiei, atât din capitală cât și din Cluj sau Iași. Sunt reprezentanți ai vechii școli antebelice, cu studii în Occident, dar și ai noii generații, unii cu studii postbelice în U.R.S.S. Iar din partea sovietică persoane bine-văzute de autoritățile centrale, moldoveni (basarabeni) mai deloc...

La lucrări participă ca audient și profesorul Gheorghe Cantacuzino (1900-1977) care, conform obiceiului său, ia note cât mai substanțiale. Aceste note sunt deosebit de revelatoare pentru modul de prezentare a

comunicărilor, pentru limbajul folosit de conferențieri, pentru nivelul științific al cunoașterii istorice și al problemelor ce se puneau din punct de vedere ideologic și istoric.

Nedisponând de programul propriu-zis al dezbaterilor le prezentăm în funcție de cronologia problematicii expuse¹.

Mai întâi trebuie să menționăm că trei „eventuali” conferențieri, din delegația sovietică, și-au trimis comunicările dactilografiate. Este vorba de E.I. Levi – *Săpăturile din agora olbiană (Teze)*, 5 pagini; M.A. Tihanova – *Contribuții la problema populării zonei de stepă din Europa răsăriteană și centrală în prima jumătate a mil. I e.n. (Teze)*, 7 pagini; P.P. Bîrnea – *Tipuri de așezări sătești în Moldavia în secolele XV-XVII*, 3 pagini.

Iată în continuare notele rezumative consemnate de prof. Gh. Cantacuzino:

RADU VULPE – CONTRIBUȚIA SĂPĂTURILOR DE LA LUKAȘEVKA LA PROBLEMA CULTURII BASTARNILOR

Problema identificării bastarnilor în Moldova a fost făcută prin cercetarea necropolei de la Poieniști unde s-au găsit urne fațetate, paftale și alte obiecte care nu se găseau în alte stațiuni getice. Urnele se legau de cele din spațiul germano-polon, cultura Przeworsk.

Morminte de acest fel se întâlnesc pe Oder și Elba. Singura populație venită de acolo sunt bastarnii.

S-au găsit asemenea materiale la Echimeni, Scânteia, Lunca Ciurei (material inedit). Dincolo de Prut la Lukașevka, în regiunea de pădure.

Bastarnii au trăit în simbioză cu populația getică, având legături și cu lumea romană.

În gorodiștea de la Lukașevka, pe o pajiște a codrilor lângă râul Răut, sunt morminte bastarne și o așezare. Săpăturile au fost conduse de Marina Romanovskaia. Radu Vulpe nu a stat pe teren, a trebuit să plece în altă parte. Cioburile găsite erau getice, similare cu cele de la Poiana. Radu Vulpe a plecat cu impresia că așezarea era mixtă, bastarno-getică. În 1958 R. Vulpe a condus singur săpătura. Materialul e în curs de restaurare la Chișinău.

S-au găsit două semi-bordeie: unul pătrat și unul oval. S-a găsit o groapă rituală cu oase de porc. La mică distanță s-a găsit o locuință de suprafață construită din vâlătuci. Locuința pătrată avea trei rânduri de stâlpi. Atât locuința pătrată cât și cea ovală au avut un cuptor.

Stratul de cultură este singur /sic/, gros de 0,20-0,60 m.

S-a mai găsit o fibulă de tip Latene II, mărgelile indigo cu ochi din sec. II-I î.e.n., vâlătuci de lut pentru vatră.

Nu s-au găsit fragmente ceramice moldovenești, feudale; în schimb s-au găsit următoarele:

- 1) olărie castanie primitivă lucrată cu mâna cu proeminente și alveole
- 2) olărie primitivă lucrată cu mâna, cenușie
- 3) vase negre îngrijite similare cu cele de la Poieniști; sunt urne bastarne cu fațete similare cu cele de la Poieniști (datând din sec. I î.e.n.) cu torți în formă de X
- 4) ștampile de amfore rhodiene, unele cu emblema rodiei. Mănușile de amfore grecești, datorită pastei lor bune, au fost utilizate ulterior de populația locală din sec. XVIII-XIX
- 5) S-a constatat că urmele populației getice lipsesc cu totul la Lukașevka – afumătoarea getică lipsește
- 6) ceramica de la Lukașevka are forme arhaice hallstattiene

Nu se găsesc vasele getice bitronconice. Nu s-au observat influențe grecești, nici măcar elenistice. Nu s-a găsit nici un ciob getic lucrat la roată. Ceramica getică cenușie lucrată la roată lipsește cu totul la Lukașevka.

¹ O prezentare a simpozionului la Morintz, Comșa 1958.

Ceramica getică lustruită de culoare neagră lipsește la Lukașevka și Lunca Ciurei. Aici avem o ceramică similară cu aceea de la Poieniști: este o ceramică bastarnă.

Cultura bastarnă este barbară, înapoiată, cu lipsă de înnrîuriri grecești și romane. Este inferioară culturii getice din acea vreme, are forme hallstattiene puțin evolute.

Săpăturile de Lukașevka dovedesc că geții nu au conviețuit cu bastarnii, ci s-au retras pe dealuri și munți. Nu a existat o simbioză geto-bastarnă.

Cultura bastarnă este o cultură nordică, înapoiată, conservatoare. Baza economică a bastarnilor a fost păstoritul de pădure, creșterea porcilor care erau îngrășați cu ghinda codrilor. Agricultură era foarte redusă.

Geții s-au retras din regiunea ocupată de bastarni – aceștia au subzistat în Moldova până în sec. I î.e.n. când au fost respinși de carpi spre Galați.

Radu Vulpe arată că în anul 29 e.n. C. Licinius Crassus a zdrobit o armată a bastarnilor care vroia să pătrundă în Imperiul Roman. Acești bastarni veneau din Moldova; ei fuseseră împinși spre sud de mișcarea spre vest a popoarelor sarmate. Ulterior bastarnii s-au retras în Galiția.

Nota mea /Gh. Cantacuzino/: cred că mișcarea spre vest a populației sarmate este aceea care a condus pe iazigi în câmpia dintre Tisa și Dunăre. Bastarnii trebuie să fi ocupat Galiția după ce iazigii trecuseră deja în ținutul nord dunărean al Pannoniei.

Tov. Radu Vulpe, care s-a ocupat în repetate rânduri de problema bastarnilor a avut putința să conducă în vara 1958 săpături în punctul Lukașevka pe teritoriul dintre Prut și Nistru. Descoperirile făcute au scos la iveală urne de tip special care își au forma corespondentă în regiunea Oder și se aseamănă cu acelea de la Poieniști, atribuite bastarnilor. Astfel s-a putut constata că la Lukașevka era un alt punct al prezenței bastarnilor veniți prin emigrare din ținuturile nordice spre coasta Mării Negre.

Întrebare (G.C.): rog pe Radu Vulpe să precizeze dacă săpăturile efectuate la Lukașevka au adus o confirmare definitivă a originii germanice a populației bastarnilor și o înlăturare a părerilor exprimate anterior de unii învățați care îi considerau ca celți. Rog să ne arate dacă în acele săpături s-au găsit materiale arheologice atestând tradiții celtice pe lângă acele de factură nord-germanică.

Răspuns: Radu Vulpe îi consideră pe bastarni o populație germanică; exclude originea lor celtică. Declară că nici la Poieniști, nici la Lukașevka nu s-a găsit material arheologic de tradiție celtică.

BUCUR MITREA – CULTURA CERNEAHOV ÎN R.P.R.

Transcriem doar notele principale:

- cimitirele de la Sântana de Mureș și Palanca conțin vase cu cercuri prin ștampilare.
- cimitirul de la Izvoare (Moldova), săpat de Radu Vulpe, cuprinde vase cenușii
- cele 13 morminte găsite la Trușești aparțin altui complex cultural, probabil grupei sarmatice; au fost găsite patru grupuri ceramice:
 - a) ceramică cenușie lustruită
 - b) ceramică zgrunțuroasă conținând pietriș – oale și borcane
 - c) ceramică poroasă lucrată cu mâna – borcane
 - d) ceramică de import cuprinzând amfore cu vârf ascuțit sau rotund
- la Dancu, lângă Iași, s-au găsit locuințe din sec. IV e.n.
- așezări din sec. IV e.n. la Valea Jijiei
- la sud de Carpați cultura Sântana de Mureș a fost găsită la Oinacu, lângă Giurgiu, unde spătura a fost făcută de Ioan Andrieșescu, care a murit fără să publice
- la Spanțov s-au găsit 20 morminte de înhumare și 22 de incinerare
- în comuna Independența, lângă Călărași, s-au găsit 6 morminte de înhumare

- un cimitir de înhumăție s-a găsit la Târgșor
- la Mogoșoaia D.V. Rosetti a descoperit 3 morminte
- la Albești a existat un grup de morminte, din care Gh. Ștefan a cercetat unul
- la Plenița s-a găsit un mormânt de înhumăție
- ritul înhumăției era predominant
- inventarul: vase, mărgеле, piepteni, lame de cuțit, coji de ouă, fibule cu picior răsucit
- la Fundeni, lângă București, s-a găsit un cuptor cu oale de sec. IV e.n.
- amfore au fost găsite la Lacu Tei și dealul Mihai Vodă.
- la Galați s-au găsit diferite amfore de sec. IV e.n.
- cimitirele trebuie datate în sec. IV, unele la sfârșitul sec. III, cum este cel de la Chilia (Olt)
- locuințele sunt de suprafață, dreptunghiulare, iar bordeiele – circulare
- lângă București locuințe de suprafață s-au găsit la Fundeni, Dămăroaia, Militari
- necropolele și așezările aparțin goșilor, care s-au așezat în masă la sfârșitul sec. III e.n.

ION NESTOR – PROBLEMA SLAVILOR ÎN R.P.R. (27 DECEMBRIE 1958)

Textul a fost publicat, cu foarte mici modificări², de aceea redăm din notele profesorului Gh. Cantacuzino doar concluziile principale:

- pătrunderea și așezarea în masă a slavilor pe teritoriul țării noastre nu a fost posibilă decât începând din a doua jumătate a veacului VI e.n. doar în părțile de est și de sud; o pătrundere în sec. III-IV nu a putut fi dovedită
- preocupările și cele publicate de Kurt Horedt și Maria Chișvasi-Comșa sunt interesante și trebuie discutate
- cimitirul slav de la Sărata Monteoru datează din sec. VII și constituie cea mai veche prezență slavă din România
- fibulele slave digitate din Transilvania datează din sec. VIII, dar unele din ele își au originea din regiunile bizantine, de unde au fost împrumutate de slavi.
- legături între gepizi și slavi
- elementele avare se explică prin legăturile dintre slavi și avari
- pentru moment nu se poate face o deosebire între slavii orientali și cei meridionali, deși unii cercetători români și sovietici atribuie descoperirile de la Hlincea ca fiind apropiate de complexele slave orientale Romen-Borșevo
- nu se poate face pe baza pastei ceramicii o similitudine etnică între slavii din Transilvania și cei din Bulgaria; fondul este comun, ceramica de tip Praga
- descoperirile slave din sec. VIII-X sunt rezultatul unei dezvoltări locale ce a avut loc, desigur, sub influența unor factori externi
- în privința formării poporului român importantă este cultura Dridu, ce apare în sec. X și este prezentă în toată Câmpia Dunării de Jos dar și în Transilvania
- cultura materială din sec. VII-X constituie fondul pe care s-a dezvoltat apoi cultura materială din sec. XIV; nu se poate preciza deocamdată de ce populație e legată această cultură și care a fost caracterul ei național
- numai prin cercetări atente se va putea preciza cum, când și prin ce faze simbioza slavo-română s-a transformat în etnogeneza poporului român

² Nestor 1959.

MARIA COMȘA – DOUĂ COMUNICĂRI

Tânăra cercetătoare – pe atunci – Maria Comșa a prezentat în sesiune două expuneri, „Cultura slavă pe teritoriul R.P.R.” și „Cercetările de la Bucov”. Ambele au fost publicate practic fără modificări în SCIV, 10, 1959, 1, respectiv *Slavii pe teritoriul R.P.R. în secolele VI-IX în lumina cercetărilor arheologice* (pp. 65-80) și *Contribuții la cunoașterea culturii străromâne în lumina săpăturilor de la Bucov* (pp. 81-100). De aceea nu mai redăm aici notele profesorului Gh. Cantacuzino.

ION DONAT – INTERVENȚIE CITITĂ LA 28 DECEMBRIE 1958

Autorul arată că slavii s-au așezat în actuala Vlașca, ținut de bălți și păduri, în care au găsit pe români. Pecenegii și cumani s-au stabilit în județul Ialomița. În asemenea arii s-au stabilit mai multe popoare, care au dat toponimiei nume deosebite.

Osebit Donat susține că grosul populației românești s-a adunat și a trăit îndeosebi în zona dealurilor și mai ales în județele Argeș, Dâmbovița, Muscel. Dacii au fost mai numeroși în zona dealurilor numit Piemontul Getic. Tot aci s-a concentrat și populația mai deasă în evul mediu și chiar în sec. XVIII (știri date de Bauer). Proporția numelor slave e mai mică. Denumiri pecenege, cumane lipsesc. Este necesar să se extindă cercetările arheologice și în regiunea dealurilor.

GH. ȘTEFAN – AȘEZAREA FEUDALĂ DE LA GARVĂN

- Așezarea feudală de la Garvăn a fost datată din a doua jumătate a sec. X și în sec. XI. Așezarea conține locuințe și gropi de bucate.
- În 1958 secțiunile executate au procurat informații stratigrafice noi.
- Zidurile cetății au înconjurat și așezarea feudală și au fost dărâmate în sec. XII. În sec. X vechile cetăți romane aflate pe lângă *limes* au fost refăcute, dărâmându-se până la temelii și restaurându-se zidurile propriu zise. Tot atunci au fost refăcute și turnurile vechi, păstrându-se numai temeliiile. Porțiuni din zid au fost reparate cu cărămizi și olane cuprinzând mărci în relief ce se întâlnesc în epoca bizantină la Chersonesos și în Bulgaria. Asemenea olane cu mărci în relief se găsesc și în biserița de la Dinogetia. S-a găsit și o tegula cu inscripția "CLASSIS FLAVIA MOESICA".
- Bizantinii în a doua jumătate a sec. X au executat reparații la poarta dinspre sud, în perioada când au recucerit Dobrogea asupra lui Sviatoslav.
- În unele ziduri refăcute în sec. X s-au folosit pietre brute mici nefățuite.
- Observațiile stratigrafice precizează că depunerea stratului de moloz gros de 1 m suprapune stratul romano-bizantin. Între aceste două straturi se interpune un strat cenușos de 0,40 m și un strat mai negricios de 0,10 m.
- construcție arată două podele cu două cuptoare. Groapa sa a tăiat stratul de moloz. Unele locuințe sunt posterioare stratului de moloz și pot fi date în prima jumătate a sec. XI. Primele locuințe mai vechi datează din a doua jumătate a sec. X. Între cele două podele s-a găsit o monetă bizantină a lui Constantin IX din a doua jumătate a sec. X și ceramică din acea vreme ornamentată cu roțița dințată, funduri cu marcă de olar, ulcioare cu smalt. Ultimul nivel, al bordeielor arse, datând din a doua jumătate a sec. XI, lipsește în unele părți din suburbia din afară de zidurile cetății, ceea ce dovedește refugierea populației în cetate. În a doua jumătate a sec. X pecenegii și cruzii (uzii) au devastat teritoriul Dinogetiei.
- Recucerirea bizantină a Dobrogei și refacerea cetăților pe *limes* a început sub împăratul Tzimiskes dar s-a extins și desăvârșit sub Vasile II Bulgarohtonul. Dobrogea bizantină a fost supusă unui katepanat (guvernator) cu sediu în Durostorum. O garnizoană bizantină s-a instalat la Dinogetia. În cetate și în jurul ei s-a adunat din nou o populație polietnică. Reconstruirea Dinogetiei sub bizantini trebuie datată imediat după izgonirea lui Sviatoslav, adică după 971.
- Maria Comșa dă știri despre locuința No. 37 A din Dinogetia. Aceasta se găsea sub locuința No. 37 B. Locuința No. 37 A datează de la sfârșitul sec. IX și No. 37 B din sec. X. Maria Comșa crede că vasele găsite în nivelul I de la Capidava sunt reprezentate slab dar nu lipsesc cu totul la Dinogetia. O amforă

de tip timpuriu și obiecte de metal, care au fost datate de I. Barnea mai târziu, trebuie datate mai timpuriu. Ulcioarele amforoidale trebuie datate mai devreme. Așezarea de la Garvăn a început înainte de formarea stratului de moloz și a fost limitată la interiorul cetății. Cel mai vechi nivel din Dinogetia trebuie atribuit înainte de sec. X. Urmează un al doilea nivel în interior și exterior și dezvoltarea maximă a cetății atinge mijlocul sec. XI.

G. SMIRNOV – CULTURA MATERIALĂ A TÂRGULUI FEUDAL ORHEI (TEZE)

În vechiul Orhei, prin săpăturile efectuate între 1951-1957, și în alte cetăți se pot deosebi trei faze :

Faza I:

- Străchini având pe buză creștături sau adâncituri. Acest tip de ceramică se întâlnește și la Hlincea.
- Cană cu pântec mare și bombat, având o toartă, cu buza răsfrântă în afară, datând de la sfârșitul sec. XIII sau începutul sec. XIV. Lucrată cu roata înceată a olarului. Dintr-o pastă bună. Pe fund se întâlnesc semne. Acest vas face parte din ceramica românească (valahă).
- Vas ulcior cu două torți, buza răsfrântă, gât, pântec mare, două ornamente făcute cu împunsături. Este o ceramică valahă.
- Ulcior cu gura treflată, are o toartă, ornamentat cu șiruri paralele de festoane incizate.
- Vase roșii prevăzute cu mărci pe fund. Ca ornamente se cunosc valul și festonul incizat.

Faza II:

- Pe la mijlocul sec. XIV apar alte monumente arhitectonice, când începe stăpânirea Hoardei de Aur. Atunci apar cuptoare cu două etaje.
- Castronul cu două torți, fund îngust. Ornamentat cu o bandă de festoane. Lucrat la roata de picior.
- Strachina smălțuită lucrată la roata de picior. Provine din orașe din nordul Mării Negre (Cetatea Albă).
- Strachina din lut roșu, smălțuită.
- Pușculița. Din sec. XIV. Se găsesc în regiunile de sud ale Ucrainei și pe tot centrul Hoardei de Aur.
- Sub Hoarda de Aur s-au importat vase din Iran și Orientul Apropiat ornamentate cu scene de luptă. Unele vase au inscripții arabe.
- Fragment de inscripție inclusă în zidul unei cisterne. Provine de la o moschee.
- Cisternă datând din sec. XVI (?). Este moldovenească.
- S-au găsit construcții care au putut fi tot cisterne. În jurul lor sunt patru mausolee subterane datând din epoca Hoardei de Aur.
- Vas ornamentat cu linie în val, incizată. Datează din sec. XIV (1360-1370) și este de tip moldovenesc.
- La sfârșitul sec. XIV și în sec. XV ceramica moldovenească se dezvoltă și înfloarește.
 - Tigaie cu trei picioare, din sec. XV. Partea terminală a mânerului se poate deosebi greu de gâtul unui ulcior.
 - Strachină cu gura răsfrântă în afară.
 - Oale cu buza răsfrântă în afară, circulară sau puțin adâncită. Ornamentate cu benzi de festoane.

Faza III

- La mijlocul sec. XV începe o ceramică cenușie, cu guler înalt. Lucrată cu roata de picior.
- Ceramica dezvoltată cu un profil la buză. Datează din a doua jumătate a sec. XV și de la începutul sec. XVI. Ornamentată cu linii concentrice.

- În a doua jumătate a sec. XV apare ceramica roșie smălțuită, fără a se ști unde era produsă.
- Strachina cu picior îngust și lățit în afară.
- Materialul ceramic prezentat a fost folosit pentru a fixa fazele de evoluție a vechiului Orhei.

KURT HOREDT – PROBLEMELE ARHEOLOGIEI FEUDALE DIN TRANSILVANIA.

Săpăturile de la Soporul de Câmpie au dovedit continuitatea populației daco-romane după părăsirea Daciei.

Horedt a făcut o expunere sintetică cu privire la descoperirile prefeudale din Ardeal. Este prima sinteză a acestor descoperiri din ultimii ani.

- Horedt spune că cetatea de la Moldovenești, atestată și documentar, este cea mai veche cetate feudală din Transilvania. Altă cetate din perioada feudală timpurie este cea de la Morești.
- s-a găsit un atelier de fierărie cu unelte din sec. XIII, distrus de invazia tătarilor.
- lângă Făgăraș s-a găsit un tezaur din aur cuprinzând salba și ornamente filigranate care atestă o înrăurire bizantină.
- aceste descoperiri atestă o situație specială a Țării Făgărașului, o orientare spre sud, spre Bizanț, încă din sec. XIII.

Discuțiile pe marginea prezentărilor susținute au prilejuit un schimb de opinii:

- Barbu Câmpina arată că ungurii au introdus feudalismul în Transilvania. Feudalizarea ei s-a făcut treptat, fiind susținută prin cetăți de tipul acelor de la Moldovenești și Morești.
- Horedt arată că în prima jumătate a sec. VII au pătruns elemente răsăritene noi în cultura avarilor. Această pătrundere s-a făcut, după B. Câmpina, prin mijlocirea protobulgarilor. Aceștia când au sosit în ținuturile Dunării au format două ramuri: prima s-a stabilit în Pannonia și a doua, din Moldova, a trecut peste Dunăre în Bulgaria de astăzi, de unde în urma creării primului stat bulgar s-au extins peste Muntenia și Ardeal. Aceste două ramuri ale bulgarilor s-au unificat sub domnia lui Krum, în timpul distrugerii statului avar de Carol cel Mare.
- Radu Vulpe întreabă pe K. Horedt dacă valul de pământ ars de la Morești nu poate fi datat din epoca Hallstatt, când asemenea valuri se cunosc. Horedt afirmă că valul este din sec. XII e.n. Horedt arată că 25 orașe și cetăți su fost distruse de tătari în 1241 în Transilvania.
- V. Vătășanu: catedrala cea mai veche din Alba Iulia a fost construită în sec. XII și distrusă mai întâi de tătari în 1241 și apoi, la 1270, de un conte.
- K. Horedt întreabă pe R. Vulpe pe ce bază cultura nordică, reprezentată prin urnele de la Poienești și Lukašovka, poate fi atribuită bastarnilor. Dacă crescătorii de animale bastarnii nu au pierdut calitățile războinice. I. Nestor arată că cultura de la Poienești este germanică, nu poate fi atribuită decât bastarnilor.
- Gh. Ștefan a întrebat pe R. Vulpe dacă cele două tipuri de locuințe găsite la Lukašovka trebuie atribuite aceluiași popor bastarnic. R. Vulpe a răspuns afirmativ.

GHEORGHE DIACONU – CETĂȚILE MOLDOVENEȘTI DIN SEC. XIV-XV

În sec. XIV-XV populația locală a folosit gorodiști, în afară de cetățile întărite. Cu domnia lui Petru Mușat încep adevăratele fortificații moldovenești. Cetăți mușatine sunt Cetatea Neamț, Cetatea Scheia și Cetatea Suceava. Ceramica din aceste cetăți datează din sec. XIV.

Cetățile au fost așezate pe un bot de deal. La Neamț s-a ales dealul Timuș. Tehnica de construcție arată că lucrul cobora în trepte panta. Lucrătorii au venit chiar din sate îndepărtate. Zidurile au grosime de 2,50-3 m și înconjurau un spațiu rectangular. Aceste construcții nu pot fi explicate ca imitând pe acele ale teutonilor. După unii planul rectangular al cetății a fost adus din spațiul polono-baltic. După Gh. Diaconu

planul rectangular a fost adus de la sud, așa cum ar fi la Cetatea Albă. Cetatea Giurgiu este prevăzută la colțuri cu câte un turn.

O cetate nouă a fost construită de Roman Mușat la Roman.

Între Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare nu avem știri despre cetăți moldovenești. Sub Ștefan cel Mare începe o nouă eră în tehnica fortificațiilor moldovenești. S-a mărit numărul de cetăți și de pârcălabi. Cercetările arheologice au dovedit că cetatea de scaun a suferit schimbări – zidurile exterioare cu turnuri semicirculare. A fost adăugat în 1476 zidul interior cu turnuri rectangulare.

Cetatea Roman a fost arsă în 1467 de Matei Corvin, apoi a fost refăcută. În 1479 au fost refăcute cetățile de pe Dunărea de Jos; în 1483-1484 cetatea Romanului. În 1480 s-a refăcut cetatea Crăciuna.

Sub Ștefan cel Mare avem două etape de refacere: prima până la 1476 și a doua de la 1476-1516. Au fost introduse îmbunătățiri: au fost înlocuite turnurile rectangulare cu acelea circulare, ca la cetatea Orhei. Cetatea de la Soroca atinge culmea în tehnica construcției militare în sec. XV.

Cetățile moldovenești au suferit o evoluție deoarece în sec. XV sub Ștefan cel Mare și în sec. XVI sub Petru Rareș incintele lor au fost prevăzute cu turnuri semicirculare în locul acelor rectangulare, atestate de mai înainte. Această modificare s-a făcut pentru a permite cetăților moldovenești să reziste atacurilor artileriei.

După prezentarea lui Gh. Diaconu a existat o sesiune de întrebări și răspunsuri:

Barbu Câmpina susține că principiile noi de fortificație au fost aplicate mai întâi la Cetatea de Scaun sub Ștefan cel Mare, apoi la celelalte cetăți. Cetatea Suceava a rezistat atacurilor turcești din a doua jumătate a sec. XV. B. Câmpina crede că bastioanele semicirculare au fost introduse în prima jumătate a sec. XVI. Este probabil ca bastioanele semicirculare au fost introduse după atacurile din 1496, deci în jurul lui 1500. Refacerile cetății Suceava au început după 1476, anul războiului cu turcii, și s-au desăvârșit pe la 1500.

Însă Gh. Diaconu nu este de acord și combate pe Barbu Câmpina.

Gh. Cantacuzino îl roagă pe tov. Gh. Diaconu să facă următoarele precizări:

- 1) Dacă a constatat în cetățile moldovenești folosirea de porți care se ridicau și coborau de sus în jos, închizând intrările, și la care cetăți.
- 2) Dacă în cetățile moldovenești a observat existența unor gropi prevăzute cu țepi așezate înaintea șanțului exterior, numite gropi de lup, care se cunosc în sistemul de fortificație romano-bizantin.

Răspunsul lui Gh. Diaconu:

- 1) Nu avem ca porți din sec. XIV decât aceea de la Cetatea Neamț, prost păstrată.
- 2) Gropi de lup s-au găsit în sec. XV-XVI, dar în sec. XIV nu se cunosc. Cetatea Suceava nu le-a avut.

AL. ANDRONIC – AȘEZAREA FEUDALĂ DIN IAȘI

În lucrarea sa recentă, Rîbakov (1957) a arătat nevoia de colaborare a istoricilor și arheologilor în epoca feudală.

Se pune problema vechimii târgului Iași în epoca feudală; vatra orașului Iași se afla pe locul unde era curtea domnească și biserica Sf. Lazăr.

Începând din 1951 s-au găsit 97 puncte feudale, cele mai multe la periferia orașului Iași. Iași e pomenit ca oraș pentru prima oară în 1396 în cronica Voskresenski.

Pe locul actualului Palat al Culturii s-au găsit urme neolitice, urme de locuire din sec. XV-XVI. Spre nord-vest de Palatul Culturii, pe terasa Bahluiului, se întindea orașul Iași. Aci s-au găsit urme de locuire din sec. XIV-XV; s-a făcut un sondaj care a dovedit că această parte a făcut parte din târgul Iași.

S-a găsit un complex în str. Ștefan cel Mare care a scos la iveală ceramică, cahle, monete din sec. XIV-XV; este cel mai vechi complex din acest loc.

Amintim că târgul Iași a fost ars grav în 1827 – s-a găsit o monetă turcească din 1774.

S-a găsit o conductă de apă din sec. XVII-XVIII, din olane unite prin mortar, acoperită cu piatră. Sondajul a permis descoperirea unui semibordei, distrus, conținând monete. Un profil stratigrafic prezentat de Andronic arată că bordeiul a fost săpat de la nivelul vechi medieval. În bordei s-a găsit un perete ars. Monetele găsite sunt moldovenești din timpul lui Alexandru cel Bun, au pe avers capul de bour, sunt groși. Complexul datează din prima jumătate a sec. XV. Ceramica smălțuită trebuie atribuită unor meșteri locali.

Aceste descoperiri confirmă știrile din izvoare rusești atestând existența Iașilor la sfârșitul sec. XIV. Cercetările recente ale lui Rîbakov (1953) aruncă o nouă lumină asupra acestei chestiuni. Formarea orașului Iași a trecut prin următoarele etape: sat existent în sec. XIV, având origine mai veche care poate fi chiar din sec. XIII; la sfârșitul sec. XIV localitatea este atestată în cronică Voskresenska ca oraș în 1396.

Acest sat (Iași) înfățișează la sfârșitul sec. XIV tendințe de evoluție către forma de târg prin multiplicarea și diversificarea meșteșugurilor; în 1408 e atestat ca punct vamal; în 1434 e atestat ca târg, iar tot atunci e atestată pentru prima oară o curte domnească.

Iași a devenit efectiv un oraș în cursul sec. XV. În a doua domnie a lui Alexandru Lăpușneanu este atestat ca a doua capitală a Moldovei. În 1675, după distrugerea Sucevei, devine singura capitală.

La această prezentare a dezvoltării Iașului cred că ar fi fost bine să se arate cauzele care au dus la ridicarea lui în sec. XIV și XV. Aceste cauze erau economice și trebuie căutate în dezvoltarea mișcării comerciale dintre Polonia, prin mijlocirea Moldovei, cu ținuturile din jurul țărmurilor Mării Negre și cu Orientul Apropiat.

PROF. VIRGIL VĂTĂȘANU – SUCEAVA ÎN LUMINA CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE

În 1388 Suceava este menționată într-un document pentru prima oară. Orașul a existat până la 1675, când a fost distrus din ordinul turcilor. În muzeul din Suceava sunt profile gotice din sec. XV, profile din timpul Renașterii sub Petru Rareș, fără a se ști din ce construcție vin. Suceava este și o cetate însemnată pentru istoria arhitecturii moldovenești.

Inițial cetatea de scaun era formată dintr-un spațiu înconjurat cu turnuri. Curtea interioară era acoperită cu un pavaj gros de 0,15-0,20 m, care are însă două straturi suprapuse succesiv. Foaia a doua din pavaj trebuie atribuită refacerii cetății din 1475 de Ștefan cel Mare. Există un coridor de acces la camere și scări spiralice.

La o distanță mică de zidul de incintă exista un șanț; între zid și șanț exista o bermă lată de 1-1,50 m. Intrarea principală în cetate nu se făcea printr-un pod. S-a găsit arcul porții care datează din sec. XV. S-a mai găsit pe latura de nord o altă poartă. S-au găsit trei rânduri de fundații ale unor clădiri succesive.

S-a găsit și degajat un bastion lângă curtea de nord, clădit de Ștefan cel Mare; este proeminent față de zidurile incintei.

S-a găsit stema Moldovei.

Curtea exterioară a cetății a fost înconjurată cu un al doilea șanț exterior.

S-au găsit urmele unui pavaj ce înainta până la șanțul I.

De-a lungul șanțului II s-a găsit o rigolă din pietre ecarisate slujind la evacuarea apelor de ploaie.

Se pot trage următoarele concluzii:

- Prima fază exista încă din timpul lui Alexandru cel Bun
- Faza II 1486 și domnia lui Ștefăniță Voievod (1519 – 1528)
- Faza III datează din vremea lui Vasile Lupu

- Între fazele II și III s-au făcut și alte adăugiri și transformări.

La discuții asupra celor prezentate Barbu Cămpina a contestat întinderea fazei II până la domnia lui Ștefăniță Voievod, însă această părere a fost susținută de Mircea Matei și Gh Diaconu.

G.B. FEODOROV, 27 DECEMBRIE 1958

Problemele prezentate, în parte, au făcut obiectul unui articol publicat³. În cele ce urmează redăm însă însemnările făcute de prof. Gh. Cantacuzino, din care reiese că sunt mai mult discuții și întrebări :

Gheorghe Dimitrievici Smirnov, ocupându-se de problema bastarnilor, arată că în urma săpăturilor de la Butuceni, lângă Orhei, într-o horodiște uriașă având 250 ha, situată pe malul Răutului, într-o poziție strategică – era o horodiște getică care a atins la sfârșitul sec. III î.e.n. maximum de înflorire dovedită prin ceramica lucrată cu roata olarului. La sfârșitul sec. III î.e.n. horodiștea a fost părăsită. Locuințele erau pline cu vase getice intacte, ceea ce dovedește că geții au fugit subit, distrugând așezarea, în fața unei primejdii. Cercetările prin periegeze au dovedit că nu s-au găsit așezări în regiunea de silvostepă care să depășească sec. III î.e.n. Săpăturile de la Lukașevka dovedesc că geții într-o anumită regiune au părăsit locuințele lor.

Geții din regiunile situate mai departe spre sud au rămas pe loc și nu au plecat.

În horodiștele de lângă Butuceni apare brusc ceramică din Lukașevka. Horodiștea de la Butuceni are ziduri din piatră fasonată după model grecesc.

Tov. Feodorov face anumite obiecții asupra identificării culturii de la Lukașevka cu bastarnii. El spune că problema bastarnilor nu e lămurită. Izvoare istorice au numit bastarnii ca fiind celți. Strabo, Tacitus îi numesc germani. Materialele arheologice nu vorbesc precis de bastarni. Acolo unde izvoarele pomenesc de bastarni arheologic se găsește cultura Przeworsk, din care nu putem deduce o cultură separată bastarnă. Se explică aceasta prin faptul că populațiile în legătură cu bastarnii nu s-au putut diferenția. Nu se poate clarifica varianta bastarnilor ca un popor germanic din regiunea Oder. Se pune problema dacă bastarnii au putut înlătura cu totul populația getică din regiunea Nistrului. Izvoarele nu pomenesc de înlăturarea geților de bastarni. Tyrageții nu locuiau numai de-alungul coastei lângă mare ci și în interior mai departe.

În rezumat, Feodorov susține că izvoarele antice nu arată izgonirea geților de bastarni. Comunicarea lui R. Vulpe s-a ținut fără fotografii, iar materialele găsite la Lukașevka sunt conservate și marcate la Chișinău. Acum trebuie să facem un schimb de vederi.

Argumentele lui R. Vulpe sunt:

Caracterul arhaic hallstattian al ceramicii. Acest caracter arhaic se poate explica ca fiind ceramica locală a populației indigene.

În jurul acestei horodiști așezările omenești au toate ceramică lucrată cu mâna, iar formele arhaice ale vaselor au indus în eroare numeroși arheologi. Teritoriul Nistrului cuprinde un vast teritoriu pe care toată ceramica a fost lucrată cu mâna.

Feodorov crede că această ceramică e cea locală a populației indigene. Lukașevka cuprinde cești dacice, iar Feodorov consideră că și vasele găsite la Lunca Ciureii se apropie de ceașca dacică.

Prof. R. Vulpe nu poate să nege că tehnologia pasteii vaselor din Lukașevka este cea getică. Poporul bastarn a trăit din jafuri și era prădalnic și războinic. Dar în nici un mormânt bastarn nu s-au găsit arme. Este un fapt ciudat și caracteristic.

Feodorov nu e de acord cu părerea lui R. Vulpe că venirea bastarnilor a izgonit populația getică.

Radu Vulpe susține că:

- nu se poate pune bază pe fibule, care se răspândesc pretutindeni și nu se pot trage din ele concluzii etnice
- Tyrageții nu se știe precis dacă erau geți, și dacă erau geți aceștia locuiau lângă orașul Tyras.

³ Feodorov 1958.

- La Poieniști s-au găsit în urne arme.
- Există deosebiri între ceramică găsită la Lukașevka și ceramica din stațiunile getice (Poiana, Popești).

În continuare, Fedorov a examinat lucrările soților Zaharia și referatul Dnei Zaharia despre mormântul cu înhumare de la Erbiceni (Iași). Acest mormânt datează de la sfârșitul sec. IV. Ritul de înhumare este acel târziu al culturii Cerneahov. Amforele au forma acelora de la sfârșitul sec. IV.

Apoi Fedorov s-a ocupat de comunicarea lui Horedt pe care o laudă. Declară că nu se poate răspunde dintr-o dată la părerea lui B. Câmpina despre originea orașelor. În URSS sunt mai multe păreri despre originea orașelor :

- Teoria castelelor – nobilul ridică un castel pentru apărare.
- Teoria adunării și îngrădirii populației în orașe întărite contra primejdiilor.
- Teoria organizării unui centru pentru cult.
- Transformarea unei așezări mici într-o așezare comercială pentru meserii și comerț.

Esența economică a orașelor o constituie producția de mărfuri. Feodorov se referă la orașele ce apar la începutul feudalismului. Orașul apare ca o creație a societății împărțită în clase. Crede că explicația de la punctele 2 și 4 poate fi cea justă. El dă explicația unei așezări (horodiște) ... /loc liber/ care se lărgeste foarte mult, meseriașii se diferențiază și se crează o citadelă centrală. În citadelă au fost descoperite inele, obiecte filigranate, unelte specifice (giuvaergiilor, armurierilor de mare calificare). În horodiște locuia elita compusă din nobili și meseriași. Se întâlnesc meseriași fierari. Populația se ocupa însă cu agricultura și creșterea vitelor. Nu s-au găsit în sate podoabe lucrate de giuvaergii de mare calificare. Acest proces constituie o fază a dezvoltării forțelor de producție și a dezvoltării nobilimii și se produce cu începere din sec. VIII încolo.

SESIUNE DE ÎNTREBĂRI LA COMUNICAREA LUI G.B. FEODOROV

Întrebări puse de Gh. Cantacuzino:

- Dacă în cultura geților care locuiau în partea de vest a teritoriului URSS s-au constatat elemente speciale de cultură împrumutate de la sciți sau de la sarmați; tov. Feodorov poate să ne arate care au fost aceste împrumuturi mai însemnate.
- Din punct de vedere etnografic cărui popor trebuie să atribuim ritul inhumației și acel al incinerăției în cimitirele de tip Cerneahov din URSS.
- Din referatul pe care l-am ascultat reiese că populația slavă de pe teritoriul URSS nu a avut așezări întărite (horodiști) în perioada sec. VI-IX, ci numai din sec. IX încolo au creat așezări întărite. Cum se explică apariția târzie a așezărilor întărite la slavi? Nu trebuie pusă în legătură cu nevoia a se apăra contra unor populații turanice năvălitoare? Pecenegii, uzii și cumanii, venind de la est, năvălesc în sec. IX-XV în /pe teritoriul de astăzi al/ URSS.

Întrebare pusă de N. Gostar: Dacă influența culturii celtice a intrat în compunerea culturii Cerneahov, cum susțin polonezii.

Răspuns Feodorov:

- influența culturii romane a pătruns din Dacia și de pe coastele Mării Negre pe teritoriul culturii Cerneahov;
- influența celtică a intrat prin elemente de cultură (fibule de tip celtic) în compunerea culturii Cerneahov;
- cuptoarele de tip roman folosite (și) de olarii celți au fost folosite în cultura Cerneahov;
- forme ceramice celtice au pătruns în cultura Cerneahov prin populația locală, ceea ce dovedește asocierea acestei populații la cultura Cerneahov.

A doua întrebare a lui N. Gostar: Dacă mai existau sciți în ultimele secole î.e.n. sau la începutul sec. I-II e.n., pentru ca să influențeze cultura Cerneahov.

Răspuns Feodorov: nu mai existau sciți, dar urme și tradiții scitice au existat și au intrat în componența culturii Cerneahov.

Întrebări de Maria Comșa:

- Periodizarea locuințelor Cerneahov.
- Tipul de locuință în cultura Cerneahov.

Răspuns Feodorov: la est de Nipru erau în epoca slavă numai semibordeie. Între Prut și Nistru s-au găsit la Brănești bordeie și locuințe de suprafață. Aceste două tipuri se pare că au conviețuit deoarece ceramica e aceeași. Locuințele de suprafață devin mai rare mai târziu, dar se cunosc totuși (Echimăuți). Nu se poate stabili o regulă în dezvoltarea locuințelor – cele două tipuri arătate au coexistat. Locuințele erau încălzite prin vetre deschise sau de cuptoare prelungi scunde. Din perioada târzie datează cuptoare scobite în lut. Forma cuptoarelor e cea ovală.

Întrebări de la I. Nestor pentru tov. N.J. Merpert:

- Raportul dintre cultura Saltovo și cultura maghiară.
- Tov. Merpert cum interpretează pasajul din arabul Ibn Agan descriind târguri pe Volga cu morminte /înmormântări?, n.r./ curioase.

Răspunsuri Merpert:

- Merpert s-a ocupat de această problemă de curând
- lucrările lui Fetich au fost consacrate localizării ungurilor; acest autor se sprijină pe evoluția armelor și altor obiecte din metal, însă obiectele din metal au un caracter cosmopolit și nu se poate deduce din examinarea lor originea etnică a poporului.
- necropolele maghiare nu au ca specific morminte cu catacombe
- locuințele de tipul culturii Saltovo nu sunt specifice ungurilor; Fetich a susținut că populația maghiară a adoptat obiceiurile populației turce din regiunea Mării Azov, însă Merpert se îndoiește în această privință.
- în Bașkiria se folosesc în necropole aceleași obiecte de metal, însă ceramica diferă; s-au găsit morminte identice cu cele ungurești.
- deosebirea culturii bulgare în complexul Saltovo permite și deosebirea culturii maghiare; Merpert a contestat apartenența mormintelor cu catacombe culturii protobulgarilor.
- Bulgarii din regiunea Volgăi în sec. IX au adoptat islamismul și înmormântarea tipică musulmanilor în forma șezândă; atunci se introduce acest ritual în forma șezândă, strict legat de islamism.

Nestor s-a referit la alt pasaj din Ibn Agan, care amintește incinerarea și sacrificii umane și cere lămuriri în privința asta.

/Răspuns:?!/ Acest fel de înmormântare era răspândit în regiunea Volga și în Scandinavia. Într-o necropolă Karvtskaia inhumarea coexistă cu incinerarea, fapt care multă vreme nu a putut fi explicat. În 1957 s-a găsit o necropolă de incinerare din sec. IV-V e.n.; această necropolă e anterioară bulgarilor. Sunt triburi locale care au continuat să existe și în timpul stăpânirii bulgare, când obiceiurile lor au fost observate de Ibn Agan. Chiar bulgarii au adoptat unele împrumuturi de la populația locală.

Alte discuții:

Radu Vulpe:

- Feodorov a arătat rolul Siretului ca graniță între provincia romană Dacia și lumea barbară (*Sarmatia*). Ptolemaios arată clar aceasta, însă se poate ca el să reproducă o stare de fapt existentă sub Decebal. S-ar putea ca sub romani limita dintre autoritatea guvernatorului roman din Dacia și cea a guvernatorului Moesiei să fi fost tot cursul Siretului.

- În ceea ce privește problema influenței culturii celtice în formarea culturii Cerneahov, tradițiile celtice nu sunt sigure chiar în epoca elenistică și romană. Ceramica dacică /de tip/ Latène nu conține tradiții celtice ci are legături directe cu lumea elenistico-romană. Tradiții romane s-au exercitat asupra culturii Cerneahov indirect, prin mijlocirea geților și sarmaților.

Al. Andronic:

- Tribul slav se muta de pe Nipru, pe la 930, și pornește spre est.
- Tyrageții erau o populație bilingvă – getică și sarmată. Populația slavă tiverții, care le-a luat locul /geografic, n.r./, era de asemenea bilingvă – slavă și sarmată. O lucrare rusă a lui Sankin, pe baze astronomice, menționează și războiul lui Sviatoslav contra pecenegilor. Tabelele astronomice arată că acea campanie a avut loc pe la 970.

Vlad Zirra:

- Susține că cultura Cerneahov apare lângă București în sec. III – ceramică lucrată la roată și cu mâna.
 - La Militari, în 1957, s-a găsit o așezare din sec. III, cu tipar de oglindă pontică și ceramică cenușie.
 - Acestea dovedesc că cultura Cerneahov s-a format și în Muntenia, deci dincoace de limesul roman. Formele găsite în așezările din Muntenia au legături cu cultura Cerneahov. Deci procesul de formare al culturii Cerneahov e și pe teritoriile ocupate de romani, având aici o puternică bază getică, influențe sarmate și romane.
- necropola protobulgară de lângă Histria confirmă cele arătate de tov. Merpert despre necropola de la Novibazar. Cele mai multe morminte sunt de incinerare, mult mai rare sunt de înhumare.
- Ritul de incinerare cuprinde patru feluri lângă Histria :
 - în vase cu decor incizat în val sau lustruit ;
 - în morminte încercuite cu pietre ;
 - în morminte având lăzi din cărămizi ;
 - ... /loc gol/
- Cimitirul /de mai sus/ datează din sec. X e.n., iar etnicul cimitirului e greu de stabilit. S-ar putea ca în acest cimitir să fi fost înmormântate persoane aparținând mai multor popoare, ceea ce sugerează și cele patru rituri deosebite. Este nevoie a se continua săpăturile.

Maria Comșa admite că la est de Nipru a fost folosit semibordeiul cu cuptor și mai târziu locuința de suprafață. Crede că aceste locuințe s-au transmis prin populația locală.

Sebastian Morintz arată că cimitirul de la Bokan (?) este sarmatic, nu aparține culturii Cerneahov, cum a susținut Radu Vulpe. Oglinzile pontice nu sunt o caracteristică a mormintelor Cerneahov, ele sunt caracteristice pentru culturile sarmate.

Feodorov admite că elemente culturale romane au părăsit prin mijlocirea populației locale dace și sarmate. Necropola de la Bokan este sarmatică. Multe tradiții din acest cimitir sunt ale populației locale.

Numele tiverților are 20 variante în izvoarele rusești. În prima expediție a lui Venceslav erau aliați, însă nesupuși de statul kievean. În a doua expediție tiverții erau supuși de statul kievean.

Maria Comșa arată despre data despărțirii slavilor în cele trei grupe principale la sfârșitul sec. VII, când au avut un început de diferențiere.

Slavii au avut ritul incinerării și bordeie cu cuptoare de piatră.

Cultura populației locale a coexistat cu cea slavă.

Maria Comșa arată că:

- într-o comunicare ținută de un profesor din Brno, la Congresul slaviștilor de la Varșovia, s-a arătat că termenul de „ceramică tip Praga” a avut o arie (de răspândire) foarte redusă, întinzându-

se pe o suprafață corespunzând abia cu Slovacia și Cehia. Deci ceramica de la Sărata Monteorul nu mai trebuie numită de tip Praga.

- Cu numele culturii Romen-Borșevo nu poate fi denumită atât cultura de pe malul drept și acel de pe malul stâng al Niprului. O caracteristică a ceramicii Romen-Borșevo este ornamentarea prin șnur. Cultura Romen-Borșevo a fost studiată și periodizată pe bază de stratigrafie, dar încep să apară acum și diverse obiecții.
- În etnogeneza poporului român au venit triburi slave din apus și din răsărit, care aveau culturi deosebite.
- Cultura Hlincea a fost constatată în diferite locuri, pe un teritoriu întins. Însă la Hlincea nu s-a găsit un cimitir. Din contra, la Monteoru s-a găsit cimitir și nu s-a găsit așezarea.
- Maria Comșa a fost acuzată că a atribuit așezarea Hlincea I slavilor răsăriteni și cimitirele slavilor apuseni. În aria culturii Hlincea I. Nestor include așezări slave, după care urmează cultura Dridu. M. Comșa susține că cultura Dridu se întâlnește și în numeroase localități din Bulgaria, unde nu poate fi vorba de originea străromână. Trebuie pentru cultura Dridu multă prudență. După M. Comșa cultura de tip Dridu poate fi mai degrabă o cultură a anților.
- Rîbakov în ultimele studii a ajuns la concluzia că anții sunt aceeași cu veneții, deci o populație străslavă. Rușii venind aici cu Sviatoslav, în sec. XI, au apelat la elemente favorabile lor.
- Centura de castele la Dunăre datează din epoca lui Ioan Tzimiskes în sec. X (precum la Capidava), când a revenit dominația bizantină.

Radu Vulpe:

- În referatul lor I. Nestor și B. Mitrea au acceptat cu drept cuvânt sfârșitul culturii Cerneahov în anul 380, când hunii fac devastări extraordinare în Dacia. Formele culturii Cerneahov sunt în sec. III deosebite pe teritoriul URSS de acelea din țara noastră, care datează exclusiv din sec. IV.
- Descoperirile de la Bandu de Câmpie datează din sec. II-III.
- Cultura Poienestii e mai veche (decât Cerneahov) și trebuie atribuită populației carpice. Cultura Cerneahov este a goților.
- Soluția getică nu răspunde la toate întrebările. Goții de la nord se incinerau. Cimitirele de tip Cerneahov din România au înhumatie cu precădere. În jurul Odesei sunt zeci de cimitire ale acestei culturi. Aceasta dovedește o populație foarte deasă și multă. Trebuie să admitem că indigenii indică vechea populație dacică la noi, a sarmaților în sudul URSS. Aceste populații au avut relații strânse cu Imperiul roman. Cultura Cerneahov cuprinde deci un complex al unei societăți variate, care avea în frunte o conducere gotică, însă elementul care muncea și producea, masa populației era sarmatică. Cultura Cerneahov este o cultură goto-sarmată care cuprindea grupuri regionale, stabilite de Maria Tihanova; grupa din țara noastră e numită Sântana de Mureș, iar în aceasta apare și ceașca dacică.
- Sarmații erau înhumați, dacii incinerati. Expansiunea sarmaților spre vest este foarte importantă în sec. IV. Sfârșitul istoriei antice în țara noastră corespunde după Radu Vulpe cu invazia hunilor în 380, mai degrabă decât cu părăsirea Daciei.

Feodorov:

- Cultura Cerneahov s-a format în afară de Imperiul roman, când exista încă limes-ul, între Nipru și Prut, unde s-au găsit peste 1000 de monumente (situri). Elementele de bază ale culturii Cerneahov s-au format în sec. II e.n.; a fost formată din populații vechi de agricultori peste care s-au suprapus sarmații. Între Nipru și Prut se pot urmări fazele culturii Cerneahov, care cuprinde elemente celtice. În regiunile răsăritene se poate urmări cultura unor monumente /de sorginte/ scitice.
- S-au găsit în cele mai vechi morminte ale culturii Cerneahov ceramică și monete din sec. I și II. Cultura Cerneahov e deci deosebită la est de Prut de aceea din teritoriul RPR, ceea ce se explică

că în această cultură au intrat elemente numeroase și deosebite. Ca exemplu – în cimitirul din Cerneahov 50% din morminte sunt de incinerare și 50% de înmormântare.

- Pe teritoriul RPR elementul sarmatic poate fi ușor deosebit: astfel oglinzile scitice de la Spanțov; craniile din aceste cimitire cercetate de Olga Necrasov. Unele cranii sunt ale populației locale, altele ale populațiilor venite din altă parte.
- În atribuirea culturii Cerneahov trebuie ca B. Mitrea să insiste mai mult asupra rolului sarmaților.
- Feodorov este cu totul de acord cu prof. R. Vulpe.
- Cu mare atenție a ascultat delegația sovietică referatele cu privire la slavi în RPR și cultura lor. Pentru prima oară autorii acestor referate au pus în discuție originea poporului român pe baza cercetărilor arheologice.

Feodorov pune următoarele probleme:

- Nestor a vorbit despre nesiguranța răspândirii slavilor răsăriteni pe teritoriul RPR. Acest punct de vedere se sprijină pe două puncte.
- Nu s-au stabilit în referate caracteristicile triburilor slave de răsărit, de vest și de sud. Între sec. VIII-XI există îndoieli fiindcă atunci se creează organizațiile statale rusești. Există posibilitatea și datele arheologice și istorice cuvenite pentru a discrimina cele trei grupuri de slavi? Deosebirea slavilor răsăriteni se poate face pe baza fusaiiolelor; pentru slavii moravi – pe baza inelelor; pentru slavii sudici – a pe baza (? loc liber – fibule ?).
- Sunt date care permit deci deosebirea slavilor. Se poate afirma că cultura Hlincea I își găsește asemănarea în cultura de dincolo de Nistru până departe. Concluzia este că rezerva prof. I. Nestor este exagerată în această chestie.
- Pe teritoriul Moldovei s-a găsit o singură fibulă. Fibulele au un anumit rol, însă nu determinant. Trebuie să se țină seama de întregul complex al culturii slave. S-ar fi creat o divergență între datele izvoarelor scrise și cele arheologice din URSS dacă s-ar fi luat ca bază numai fibulele. Aceasta arată că trebuie să se țină seama de toate informațiile istorice și arheologice, de orice fel. Deplasarea slavilor de est spre Dunăre este precis atestată de izvoare scrise, care pomenesc de anți – ori aceștia sunt o populație slavă.
- În sec. VI e greu de a deosebi urmele de cultură ale celor trei grupe de slavi. Nu se poate trage concluzia că aici nu au fost anți. Există o serie de monumente slave de pe teritoriul Republicii Moldovenești ce datează din sec. VI-X. Limita de jos a lor s-a stabilit, (cât) și etapele de evoluție. Savanții sovietici sunt gata să dea tot ajutorul cuvenit. Dacă nu se vor lua aceste măsuri se va ajunge la concluzii divergente. Astfel s-a folosit un mod greșit denumirea de ceramică de tip Praga, termen care nu indică apartenența acestei ceramici grupului slav apusean, ci mai degrabă arată o etapă în evoluția ceramicii slave. Savanții cehi au stabilit o grupă mai restrânsă de ceramică pe care au numit-o ceramica Praga.
- Un alt exemplu pe care Feodorov îl dă este termenul (terminologia, n.r.) greșit folosit în referatele arătate ale culturii Romen-Borșevo. Acest termen se referă la cultura de nord-est.
- Este nevoie de o colaborare între savanții români și sovietici pentru a rezolva această problemă. Savanții sovietici așteaptă cu nerăbdare momentul publicării monografiei cimitirului de la Sărata Monteoru.

Ion Nestor răspunde criticilor lui Feodorov:

- Arată că referatul său despre slavi este probabil lipsit de nuanțare. Feodorov a dat mai puține indicații despre demarcația culturii slavilor de est de slavii de sud. Se vorbește de perioada când a început procesul de formare al statelor slave, statul morav și bulgar.
- Inelele de tâmplă apar la slavii de vest în sec. XI. Nu e dovedit cu nimic prin izvoare scrise epoca când teritoriul URSS a fost ocupat de slavi. Nu se poate susține că dacă în "Cronica lui Nestor" slavii sunt atestați în diferite locuri trebuie să se găsească și anumite obiecte slave acolo. Până acum nu avem dovada arheologică făcută despre răspândirea slavilor de est pe teritoriul RPR.

- Radu Florescu contestă încadrarea ceramicii de la Capidava în cadrul cultural Dridu – consideră aceeași părere prematură.
- Pătrunderea slavilor în Transilvania s-a făcut în jurul anului 630, dată admisă în cele două referate ale lui Ion Nestor și Maria Comșa.
- Maria Comșa admite că între sec. VII și IX triburi slave de est au coborât de la Prut în Bulgaria. Altele au trecut atunci în Transilvania. Această părere nu a fost suficient dovedită.
- Nestor nu a contestat pătrunderea slavilor de est până la Carpați, ceea ce e și logic.
- Părerea lui I. Nestor este că cultura Hlincea I derivă dintr-un fond vechi.

28 DECEMBRIE 1958 – SESIUNE DE ÎNTREBĂRI

Întrebări pentru Maria Comșa

- Martinovici: cum se explică faptul că la Bucov cele două grupuri de monumente, cele slave și cele de tradiție provincială romană, sunt simultane, în aceeași vreme. A existat oare aici o insulă de tradiție romanică? Dacă am avut aici sau nu o îmbinare a influenței slave cu cea romanică?
- Feodorov: dacă au coexistat și ce raport a existat între locuințele de suprafață și bordeie. Care e dovada că cuptoarele de la Bucov sunt similare cu cele dacice. Prin ce se dovedește că populația de la Bucov nu practica agricultura.
- G. Dimitrievici Smirnov arată că dacă se confirmă rezultatele obținute de Maria Comșa aceasta va fi o strălucită victorie a arheologiei românești și primele dovezi arheologice aduse pentru a constata cultura materială protoromânească. Cere să se facă o asemenea cercetare și în Moldova.

Întrebare pentru Dan Teodor de la Maria Comșa: ce formă au avut cahlele arătate?

Întrebare de la Feodorov pentru Dan Teodor: ce elemente s-au găsit în cuptor.

Radu Florescu – ceramica Saltovo (Maiațk) de culoare cenușie s-a găsit în nivelul cel mai vechi. Prin urmare datarea acestui nivel trebuie atribuită la sfârșitul sec. IX - sec. X. Ceramica de la Capidava are legături cu toată ceramica din Bulgaria. Este o ceramică a văii Dunării fără să o putem atribui unui popor anumit.

În apropierea castrelor romane din valea Oltului au fost așezări cuprinzând bordeie, care se observă în malul râului.

29 DECEMBRIE 1958 – SESIUNE DE RĂSPUNSURI ȘI DISCUȚII

Gh. Ștefan răspunde că populația adunată în jurul Dinogetiei recucerite de bizantini cuprindea greci, populație din Bulgaria, slavi. În regiunea Dunării de Jos existau multe orașe cu o populație amestecată. Nu putem preciza dacă exista populație de proveniență romanică, căreia i s-ar putea atribui ceramica ornamentată cu ornamente dințate. Tehnica acestor ornamentări își are originea în ceramica provincială romană. Ulcioarele, amforele sunt de tradiție grecească.

Ion Barnea arată că la așezarea mănăstirească din Basarabi a stabilit două faze:

- a) cioplirea peretelui cu camere funerare
- b) construirea bisericiuței

Galeriile și încăperile sunt la un nivel situat deasupra bisericiuței. Raporturile dintre galerii, încăperi și bisericiuță sunt următoarele: aceeași ceramică s-a găsit în galerii, încăperi și bisericiuță ceramică din sec. X; chiar dacă au fost diferențieri în timp, ceramica nu ne lasă să admitem o diferențiere mare.

Barnea nu crede că e vorba de o populație turcomană venită din sudul URSS, care să fi avut legături cu khazarii ori pecenegi.

Bilciurescu susține că la Basarabi s-a găsit o locuință de suprafață. Așezarea de la Basarabi a avut diverse faze.

După Radu Florescu la Basarabi există trei faze principale cu faze intermediare. El crede că biserița aparține ultimei faze, iar încăperile și galeriile trebuie să fie anterioare. La Basarabi lipsesc monetele, caracterizând primul stat bulgar. Contestă că s-ar fi făcut exploatarea în sec. X a unei cariere.

Și Maria Comșa e de părere că biserița aparține ultimei faze și celelalte încăperi aparțin unor faze anterioare.

G.B. Feodorov arată că cercetarea așezării de la Garvăn este foarte importantă. Cercetările din acest loc au putut să precizeze datările chiar cu decenii. Laudă modul de organizare a șantierului Dinogetiei și îl compară cu șantierul Novgorod din URSS.

G.B. Feodorov arată la ce rezultate a ajuns Mircea Matei. Cetatea de pământ săpată de el amintește cetățile slave.

În privința referatului prezentat de Ion Barnea și Damian Bogdan, tov. G.B. Feodorov arată că vasele bizantine găsite și ceramica găsită datează din sec. X. Rămâne principala problemă: problema etnică și populația care a ridicat biserița și descifrarea inscripțiilor în rune. Crede că nu se poate atribui pecenegilor construcțiile de la Basarabi și le explică prin o simbioză a populației locale din Dobrogea cu populații venite din sud, poate populații turcomane care au adus tradițiile lor. Spune că inscripțiile runice de la Basarabi ar trebui discutate într-un congres arheologic european.

Feodorov crede că pe baza cronicii „Voscreseni Roc” se poate data Iașul ca oraș încă din 1396. Această cronică cuprinde știri mai vechi de sec. XIII, încât orașul Iași poate fi și mai vechi.

*

Nota autorului: A nu se uita că lucrările simpozionului s-au desfășurat în zilele de „sărbătoare” dintre Crăciun și Anul Nou... Sovieticii aveau două calendare: unul civil oficial, identic cu al nostru, și altul religios, dar pe stil vechi...

George Trohani (gtrohaniATyahoo.com) este arheolog la Muzeul Național de Istorie a României.

BIBLIOGRAFIE

Feodorov 1958	Feodorov, G.B., Rezultatele și problemele principale ale cercetărilor arheologice din sud-vestul URSS, referitoare la primul mileniu al e.n., <i>SCIV</i> , 10, 2, 371-408.
Morintz, Comșa 1958	Morintz, S., Comșa, E., Aspecte din colaborarea științifică între arheologii români și sovietici, <i>SCIV</i> , 9, 1, 158-161.
Nestor 1959	Nestor, I., Slavii pe teritoriul R.P.R. în lumina documentelor arheologice, <i>SCIV</i> , 10, 1, 49-64.
Rîbakov 1953	Rîbakov, B.A., Drevne Russie, <i>Sovetskaia Arheologija</i> , 1953, nr. 17, 23-104
Rîbakov 1957	Rîbakov, B.A., Mesto slavijano-russkoi arheologii v sovetskoi istoricheskoi nauke (Locul arheologiei slavono-ruse în știința istorică sovietică), <i>Sovetskaia Arheologija</i> , 1957, nr. 4, 55-65.

